

Fattigpojken blev stordonator

Källa: Utdrag ur artikel av Gunnar Berggren i Skara Gilles årsbok 2004 – 2005 år

I ett enkelt möblerat rum på Östra Kungshusgatan i Skara hördes den 27 december 1870 det nyfödda barnets gny. Jordemor konstaterade, att det var en välskapt gosse, och den 26-åriga Anna kände mors oerhörda glädje och kärlek. Men snart kom tankar av oro smygande. Som flicka hade hon upplevt hur två systrar avlidit i späda ålder, och det sena 1860-talets nödår hade hon i färskt minne. Människor hade dött av svält i backstugor och torp, ja rent av fallit döda ner i dikesrenen. De som överlevt, och hade möjlighet därtill, gav sig av till det stora landet i väster. Hårt arbete var henne inte främmande, bara nu det kunde rädda en ensamstående mor och hennes pojke.

När Anna Johansdotter bar sin son till dopet, gavs honom namnet Herman. Det var gott gry i honom och han skulle också komma att på ett storartat sätt hedra sin mor.

Skola och yrkesliv

I ett tidningsklipp från 1942 stod följande iakttagelse från Hermans tidiga barnaår. "En skaradam, vilken vi samtalat, minnes honom som 3 – 4 åring, då han sprang omkring och höll i kjolarna på en gammal gumma, hos vilken han en tid torde ha vistats, medan hon sopade gatorna och skolgården. Det var emellertid hans mor, som sörjde för honom och gav honom uppfostran".

Höstterminen 1883 finns Herman Johansson för första gången i Skara läroverks katalog, och någon gång under läsåret har modern och han antagit efternamnet Hallgren. Så går några år. Säkerligen har Herman redan nu vid sidan av skolarbetet gjort vad han kunnat för att bidra till hushållskassan. Trots allt måste han tyvärr av ekonomiska skäl lämna läroverket efter fem års studier.

Det är oklar, om Herman redan 1888 fick anställning hos bokhandlare Johan Nilsson, men i varje fall är han i församlingens husförhörslängd antecknad som lärling där år 1889. Härifrån kom han till en bokhandel i Halmstad, varefter han lär ha vistats utomlands en tid.

År 1900 återfinns vi honom som tjänsteman vid Halmstads Stenhuggeri AB, ett företag som sedan uppgick i Skandinaviska Granit AB. Att Herrman efter några år vid detta företags kontor i Göteborg avancerade till avdelningschef säger en del om hans ambition och arbetsinsats.

Vid 43 års ålder tar Hallgren steget fullt ut och startar ett eget företag i granitbranschen – Aspholmens Stenhuggeri. Enligt dagboksantecknar besöker han förutom Aspholmen också ett stenhuggeri i Rabbalshede. Han har återkommande kontakter med skepparen på "Alice", ett fraktfartyg. Om han varit delägare i de här verksamheterna eller möjligtvis andra har inte gått att utröna. Noteringarna ger dock besked om aktieaffärer, och att han på 1930-talet äger den fastighet på Terassgatan i Göteborg, där han själv bor.

Aspholmens produkter finner de flesta avnämarna i Danmark. Med dem har Hallgren personlig kontakt genom återkommande resor genom Jylland, Fyn och Själland. Köpare återfinns också i flera andra europeiska länder. Många laster går till Glasgow. Så nära andra världskrigets inledning som i augusti 1939 sker transporter dit, och

beställning från USA inkommer.

Efter krigsutbrottet 1 september, 1939 blir minfaran och risken för torpedering överhängande och exporten avstanna.

Mor Anna

Anna Kajsa Johansdotter föddes 3 september, 1844 på Fräsegårdens, Kållands Åsaka. Hon var en i raden av döttrar till brukaren Johannes Olofsson och dennes hustru Stina Johansdotter. Vid denna tid tvingades ungdomar av ekonomiska skäl tidigt ut i arbetslivet. Vi kan räkna med att Anna i mycket unga år hjälpte till med sysslorna både hemma och i någon granngård. Som sextonåring lämnade hon hemmet för anställning på annan plats i socknen. På 1860-talet flyttade hon till Lidköping och senare till Götene. I 20-års ålder kom hon till Skara, där hon fick arbete och plats på Björn Smedsgatan. Som tidigare nämnts bodde hon på Östra Kungshusgatan, då sonen Herman föddes. Djäknestallet – ett boställe för djäknar – härbärgerade under 1800-talets andra hälft djäknar från andra orter. Här bodde en tid också Anna med sin son. "Städ-Anna" hade då bland annat hand om städningen i djäknestallet och gathuset, Frölischska villan, men anlätades på flera håll som tvätterska och hjälprea.

Vi kan bara anana, hur tomt det känts för Anna den dagen då Herman i 20-årsåldern flyttade från Skara. Den tidens kommunikationer måste ha bidragit till att avstånden upplevts som stora.

Besöken i hemstaden kunde inte komma så ofta, men allteftersom Hermans ekonomi förbättrades fick han andra möjligheter, och kunde också hjälpa mor Anna till en drägligare tillvaro och en något lugnare livsrytm. Då Anna dog 1929, hade hon sin bostad på Viktoriagatan.

Aspholmens stenhuggeri

Ungefär två kilometer sydväst om Bovallsstrands hamn ligger Aspholmen. Där och på stora Köö i dess närhet startade Herman Hallgren sitt företag år 1913. Det måste förstås ha föregåtts av planering, rekognosering och lokala kontakter i olika riktningar. Fanns det möjlighet att arrendera holmarna? De tillhörde jordbrukare i Uleberg. Hurdan var bergets struktur? Gärna skulle en undersökning peka på en del vågräta sprickor, vilka gjorde arbetet lättare att sönderdela graniten i någorlunda regelbundna och hanterbara block. Det skulle vara "go klyven" på stenen. Fanns det yrkeskunnigt folk att anställa? Det rörde sig om ett tungt arbete, inte minst när det gällde uttagning av blocksten och produktion av byggnadssten, som det här skulle bli fråga om. Hur skulle transporterna ordnas?

Kontrakt upprättades. På hur lång tid är okänt, men vanligtvis brukade arrendekontrakten omfatta tio år i taget, ibland längre tid.

Överenskommelsen innebar i allmänhet möjligheter för arrendatorn att uppföra för verksamheten nödvändiga byggnader som smedja, matbod, materialbodar, skjul m.m. och uppsätta kranar, eventuellt också lägga spår. Allt ordnade sig, och tidigt fick Hallgren till sin hjälp en förvaltare, som var guld värd: Alfred Färdig från Ulebergshamn. De anställde rodde eller seglade ut till arbetsplatsen. Kalla vintrar gick de på isen.

Produktion och handel varade under närmare tre decennier lång verksamhetstid.

I ett handskrivet tillägg till testamentet uttrycker Hallgren ett önskemål, att någon detalj, exempelvis en postomfattning eller dörröverliggare i granit från Aspholmen skulle läggas in i "stiftelsen byggnads" det vill säga Mors Minne i Skara; en önskan vilken sedermera också villfors.

Det legat som riktas till Tossene kommun är en fond, kallad Herman Hallgrens Minnesfond. Räntan på kapitalet "skall varje år utdelas till behövande boende i kommunen, med företrädare för dem som varit anställda i min firmas, Aspeholmens Stenhuggerier, tjänst eller avkomlingar av sådana personer". Om tanken om de anställda dröjde alltså kvar långt efter Hallgrens bortgång. Om nuvarande Sotenäs kommun, drygt sextio år senare, klarar denna uppgift är oklart. Avkomlingarna är att söka i tredje och fjärde led. Kanske en permutation blivit nödvändig

Hallgrens dagbok berättar om det goda förhållandet mellan Hallgren och Färdig. Den förre tillbringar gärna sommaresemestrarna i Hunnebostrand, och besöken hos Färdig blir många. Omvänt kommer den senare emellanåt till Göteborg och har då ofta med sig trädgårdsprodukter av skilda slag: potatis, äpplen, honung etc. Vid firmans 25-årsjubileum, som firades med middag i Hunnebostrand 3 december 1938, tilldelas Alfred Färdig Kungliga Patriotiska sällskapets guldmedalj.

1 juli, 1940 överlämnade Hallgren en gravvårdsritning till Färdig, som fick i uppgift att förfärdiga den gravvård i röd granit, vilken nu finns på Marie Östra Kyrkogård i Skara.

Testamentariskt erhöll Alfred Färdig "tiotusen kronor samt därjämte all den rätt som tillkommer mig till holmarna Långön och Lilla Lyngö utanför Valer vid Gerlesborg ävensom en segeljulle och en eka" ett i sanning frikostigt erkännande av berömdvärd förvaltning och trogen vänskap.

Mors Minne

Vid gravsättningen yttrade domprosten Berglund "Då moderns stoft jordades här den 8 februari 1929, røjde han för den som förrättade jordfästningen något av sitt hjärtas innersta. Bland annat kom det fram det varma förhållandet mellan honom och hans mor, till vilken han kände sig stå i outplånlig tacksamhetsskuld. Han røjde då också sin avsikt att söka hjälpa den tysta nödens hjältar ... Andra, som hade det så som hon haft det, borde få hjälp".

Någon form av donation fanns alltså i Hermans Hallgrens tankar redan då, tretton år före hans egen bortgång.

Då ändamålsbestämmelserna i hans testamente blev offentliga, väckte de stor uppmärksamhet i Skara. Det var den största enskilda donationen staden fått. Tyngdpunkten låg hos en stiftelse "Herman Hallgrens minnesfond, Mors Minne", vars ändamål skulle vara att i en centralt uppförd byggnad bereda hem för äldre, i först hand ensamstående personer. Tanken var, att de boende skulle erlægga en mindre hyra. Förvaltningen skulle skötas av en styrelse, i vilken stiftets biskop var självskriven ordförande, "därest han önskar åtaga sig detta uppdrag". Detta tillägg har gjort, att det under senare tid ofta blivit en uppgift för domprosten.

Hallgrens, personlige vän, advokat Bertil Melin upprättade testamentet, vilket är daterat den 31 maj 1942.

Stiftelsens startkapital var ungefär 350 000 kronor fördelat på kontanter, aktier och obligationer – en oerhörd summa vid denna tid. Bortsett från räntor och aktiers värdeförändringar skulle beloppet år 2005 motsvara ca 7 miljoner.

En del lösöre i form av möbler, tavlor etc. tillföll också stiftelsen och finns i sällskapsrummet. Västergötlands Fornminnesförening erhöll en rokokobyrå, äldre föremål i koppar, tenn och mässning samt ostindiskt och kinesiskt porslin. Läroverket tilldelades kontanter till en premiefond och till ett elevhem. Andra legat var riktade till Tossene kommun i Bohuslän, ett ålderdomshem i Göteborg, Göteborgs Fältrittklubb, Göteborgs djurskyddsförening och svenska Lappmarksmission (Anna Hallgrens Minnesfond). Bland legatarierna märks också husföreståndarinnan Elsa Carlssons, släktingar och vänner.

På grund av krigstiden och de närmaste därpå följande årens minimala byggnadskvot kom byggstarten att skjutas fram till januari 1950. Fyra år tidigare hade man i samband med gatuarbeten påträffat rester av S:t Nikolai kyrka med omgivande kyrkogård. Detta kom att påverka planerna inför uppförande av byggnaden, som nu fått namnet "Mors Minne". Husets längd bestämdes alltså av de rådande förutsättningarna. 21 stycken pensionärlägenheter blev det, varav ett par med två rum och kök, övriga med ett rum och kök eller kokvrå. På norra gaveln gavs plats åt en mjölkaffär. Närmaste granne blev församlingshemmet, som uppförts på 1930-talet. Området utgjorde en gång åkare Alfred Noréns tomt med allt vad det inneburit av träbyggnader – boningshus, vedbolänga, stallar osv.

I juni 1951 var allt klart för inflyttning och de (bland många sökande) som styrelsen tilldelat lägenhet gladdes åt ett centralt men ändå lugnt boende till en hyra som var överkomlig.

En omfattande inre ombyggnad och modernisering företogs 1986, då antalet lägenheter reducerades till 14.

Avskrivet 2018-05-13 Lena Brodin